

Japans ekonomiska problem

Av GÖRAN ALBINSSON

I många länder blev genom andra världskriget den industriella produktionsapparaten sönderslagen och det ekonomiska livet desorganiserat. Den återuppbyggnad som skett har ofta lyckats över alla förväntningar. På nära håll har vi "det tyska undret" och "det engelska fenomenet". Mindre välbekant för de flesta svenskar är det under eller fenomenen eller vad man nu vill kalla det, som skett i Japan.

Återblick

För ett 80-tal år sedan var Japan i stort sett opåverkat av västerländsk kultur och hade ett ganska exklusivt internationellt handelsutbyte. Men efter statsvälvningen 1864—69 då shogunatet störtades, begynte en häpnadsväckande ekonomisk utveckling. Den möjliggjordes genom en överflödande tillgång på arbetskraft och ett snabbt tillgodogörande av västerländsk teknik i förening med stora utländska lån. Konsumtionsindustrierna utbyggdes snabbast, men under 1920-talet expanderade även den tyngre industrin. Under denna tid skedde den välkända koncentrationen av den industriella aktiviteten i ett fåtal händer (Zaibutsu). Diplomatiske och militära framgångar stärkte landets ställning. Den

förda imperialistiska politiken låg helt i linje med Japans ekonomiska intressen. Befolkningen växte med mer än 1,5 proc. per år. Bristen på födoämnen och industriella råvaror gjorde denna befolkningstillväxt till ett oerhört problem. Emigration blev nödvändig.

Japans exportframgångar var otvetydiga, och i synnerhet de lättare industrivarorna blev välkända världen över — kameror, leksaker och textilier för att ta några exempel. Det är svårt att säga hur mycket "slavarbetarlönerna" och de ojusta affärsmetoderna verkligen betydde för denna utveckling. Det är sant, att de japanska textilfabrikanterna stundom stal konkurrenternas mönster. Och alla svenskar känner väl till tändstickorna, som endast "tande mot ladans plan". Men viktigast var nog ändå den japanska produktionens otvivelaktiga effektivitet och höga maskinella standard.

Efter Hiroshima

Vid krigsslutet reducerades Japans areal med omkring hälften. De viktigaste avträdelserna var Kurilerna, Södra Sachalin (till Sovjetunionen), Manchuriet, Formosa, Pescadorerna (till Kina) och Korea. Från

Det japanska folket har problem att brottas med, som ligger vid sidan av dem turisten och den tillfälliga besökaren kommer i kontakt med.

dessa områden återvandrade över 6 milj. japaner till de 4 huvudöarna. Den materiella förstörelsen var oerhörd. Industrin var hårt drabbad och dessutom helt organiserad för krig. Befolkningens behov av viktiga förnödenheter var starkt eftersatta. Det politiska tillståndet var kaotiskt. Det var helt enkelt en gigantisk uppgift, som den ledande ockupationsmakten USA åtog sig, när den gick in för att av den slagna fienden göra en stark hundsförvant.

Första ockupationstiden

Under kriget hade prisnivån hållit sig förvånansvärt stabil genom det hårda grepp, som myndigheterna höll över näringslivet. När denna kontroll släppte efter vapenstillståndet, gavs startskottet till en 4-årig inflationsperiod. I 3 "vågor"

gick priserna i höjden. Mot en reducerad varutillgång stod stora statliga utbetalningar av hjälp till hemförlovade soldater, skadestånd för brutna militärkontrakt och krav i samband med krigsförstörelsen.

Jordbruket hämtade sig snabbast, mycket tack vare import av konstgödsel från USA. Den jordreform ockupationsmyndigheterna beordrade, blev också ett incitament till ökad produktion. Överhuvud taget gav ockupationsmyndigheterna direktiv till en omfattande lagstiftning, som djupt ingrep i näringslivets struktur. Jordreformen och inflationen gjorde det möjligt för jordbrukarna att betala sina skulder på gårdarna.

Industriproduktionen var 1946 blott 1/5-del av förkrigstidens nivå, som inte nåddes förrän 1951/52. Följande index visar hur långsamt återhämtningen gick i början.

Japans industriproduktion. 1935—37
= 100.

(Källa: Supreme Commander for the Allied Powers, Japanese Economic Statistics.)

1938—40	128
1946	26
1947	32
1948	46
1949	62
1950	77

De viktigaste faktorerna, som hindrade en snabbare utveckling, var: segermakernas restriktiva inställning till den industriella kapacitet, som Japan skulle tillåtas ha, skadestånd som togs ur de industriella anläggningarna, politiken, som sökte bryta sönder de stora trusterna. Som synes är det samma inställning, som präglade segermakernas politik gentemot Tyskland, vi här återfinner.

Även utrikeshandeln repade sig långsamt. De allierades blockad hade mot krigets slut blivit allt effektivare och gått hårt åt det japanska tonnage. Vidare måste de internationella kontakterna återknytas. De traditionella japanska marknaderna i borten Asien led av politisk och ekonomisk instabilitet.

Fastän under de 6 år ockupationen varade Japans handelsbalans visade ett sammanlagt underskott på omkring 2 miljarder dollar, kunde ändå valutareserven successivt stärkas. Detta skedde tack vare det amerikanska hjälpprogrammet, som år 1947 t. ex. täckte 77 proc. av den japanska importen. 1950 hade denna siffra sjunkit till 40 proc. Därefter övertog Koreakriget rollen som stimulator.

Koreakriget

Japans närhet till krigsskådeplatsen i Korea gjorde, att det erhöll stora inkomster från leveranser till FN-trupperna. Industriproduktionen sköt fart och arbets-

lösheten sjönk. Prisnivån, som genom en drastisk omläggning av den statliga budgetpolitiken 1949 hade stabiliserats, började åter röra på sig uppåt. Exportinkomsterna steg i höjden och lättnader kunde göras i de tidigare hårda importrestriktionerna. De utländska valutakurserna kunde stabiliseras. De ekonomiska framstegen har kännetecknat utvecklingen efter fiendligheternas upphörande i Korea, ehuru takten har blivit långsammare.

Japans ekonomi av i dag

Arbetskraften

Även om Japan är det mest industrialiserade landet i Asien, får man inte glömma, att nära halva befolkningen lever av jordbruksskötsel. Varje jordbruk omfattar i genomsnitt 0,13 hektar, en ordinär svensk villatomt alltså. Böndernas och lantarbetarnas levnadsstandard är utomordentligt låg.

Befolkningstätheten i Japan är f. n. 282 människor per km². Totalt räknar befolkningen 89 milj. människor och med nuvarande födelsetal kommer den 1970 att överstiga 105 milj. Arbetslösheten är dock enligt den officiella statistiken mycket låg. De senaste åren har den varit mellan 2 och 3 proc., d. v. s. omkring 1/2 milj., eftersom antalet arbetare är nära 40 milj.

Här drar dock statistiken en slöja över det verkliga tillståndet. Den japanska lantbefolkningen rymmer miljoner halvsyselsatta, som utgör en outtömlig reserv för industrin. De fackligt organiserade arbetarna uppgår till nära 6 milj.

Förkrigstidens reallösnivå är nu uppnådd, ehuru det är stora differenser mellan olika industrigrenar. Annars är siffror över lönernas storlek rätt meningslösa, om de inte kombineras med uppgifter om produktiviteten, vilket tyvärr inte är möjligt. När man i Europa vill ha tullar gentemot den japanska "slavlönekonkurrensen" glöms nästan alltid en sak, nämligen Euro-

Fisken är en betydande japansk näringsgren. På bilden tas krabbfångsten om hand av arbetare inom konserverindustrin redan ombord på fartyget.

pas egen ställning gentemot USA. Jag har roat mig med att för textil, som ju är ett känsligt område i dylika sammanhang, göra en uppställning över de genomsnittliga lönerna. Om USA:s textillöner sätts till 100, fås med växelkurserna som måttstock följande serie:

USA	100
Sverige	47
England	31
Frankrike	29
Västtyskland	24
Italien	23
Japan	10
Indien	7

Med undantag av Sverige har de västeuropeiska länderna i tabellen ett bättre

läge gentemot USA än vad Japan har gentemot dem. Låglöneargumentet kan här lätt bli en buenerang.

När det gäller jämförelser mellan löner och levnadsstandard, måste det alltid hållas i minnet, att Japan trots sin industrialisering ändock är ett österländskt land. Ingen annanstans i världen torde man så högt akta sparsamhet som där. Tack vare denna enastående förmåga att hushålla med de knappa resurserna kunde japanerna överleva krigsårens nöd. Allt avfall tas tillvara. Den mänskliga avföringen hamnar i jorden och inte i sjöarna, för att ta en aktuell jämförelse. Under kriget tillverkades t. o. m. fisknät av strå och gräs. Exemplet kan mångfaldigas. Självklart betalas denna otroliga materiella sparsamhet med ett motsvarande "slöseri" med tid.

Nationalinkomsten och den ekonomiska politiken

Nationalinkomsten översteg 1954 förkrigstidens med över 15 proc. Skördeutfallet blev rätt gott detta år, medan man 1953 hade haft en mycket dålig risskörd. De senaste årens utveckling framgår av nedanstående tabell.

Index över produktion och detaljhandelspriser (1952 = 100).

(Källa: United Nations' World Economic Report 1953—54.)

	1950	1951	1952	1953	1954
Industriproduktion	67	91	100	122	130
Agrikulturell produktion	86	90	100	88	—
Detaljhandelspriser	82	95	100	107	113

Framst för att söka ernå balans i utrikestransaktionerna har den japanska regeringen sedan 2 år fört en hård deflationistisk politik, emedan en valutadevalvering bedöms som mindre lämplig. Räntan varierar alltefter lånens karaktär mellan 5 och 12 proc. En sådan räntepolitik har stora utsikter till framgång i Japan, där de privata företagen genomgående arbetar med mycket stora andelar lånat kapital. En mindre lyckad följd av denna politik är dock att exportföretagen fått sitt kostnads-läge försämrat.

Utrikeshandeln

Det har tidigare påpekats, vilken utomordentlig betydelse utrikeshandeln har för Japans ekonomi. Landet är tvingat att importera både födoämnen och råvaror, emedan de egna resurserna ej täcker behoven hur låg än levnadsstandarden är. Men importen måste betalas, varför den japanska situationen ger full täckning för uttryck av typen "exportera eller dö".

För USA är Japan av oerhörd strate-

gisk betydelse, varför USA av denna anledning genom gynnsamma avtal och stöd vid internationella förhandlingar bistår Japan. USA har t. ex. gentemot andra länder gått med på tullsänkning under förutsättning, att dessa i sin tur sänker sina tullar på japanska varor. Självklart har denna politik mött motstånd hos stora amerikanska producentgrupper. De mäktiga bomulls- och bilproducenterna har dock funnit den förenlig med sina intressen och stöder den. Med hänsyn till USA:s stora exportöverskott på Japan och dess önskan att hålla Japan oberoende av de förlorade kommunistiska marknaderna kan någon ändring av den nuvarande amerikanska politiken inte förväntas. USA är också det land, som ivrigast stött Japan, när det sökt inträde i GATT-organisationen. Rubriken "militära utgifter" i nedanstående tabell syftar på inkomster grundade på amerikanska köp för Koreas försvar och truppersnas personliga utgifter i Japan. Siffrorna för 1954 visar en sjunkande tendens för militära utgifter, vilket kompenseras av en nära 30-procentig exportökning.

Japans betalningsbalans i sammandrag (milj. dollar).

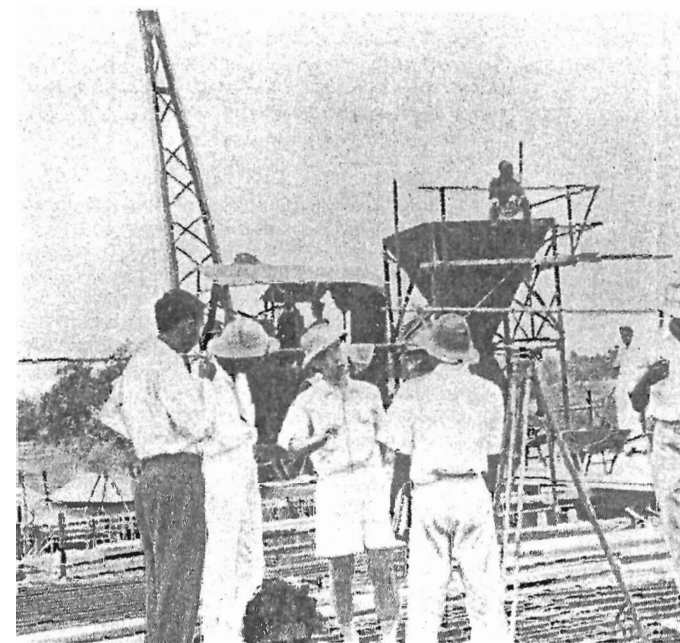
(Källa: Economic Survey of Japan, Japanese Government.)

År 1953	
Export	1 156
Import	2 101
Militära utgifter	809
Annan osynlig export	155
Osynlig import	213
Saldo	— 194

Betalningsbalansen uppdelad på valutaområden (milj. dollar).

År 1953	
Dollar	1 370
Utgifter	1 161
Balans	+ 209

Japan lämnar tekniskt bistånd till sina grannländer, exempelvis genom att japanska experter som på bilden medverkar vid ett brobygge nära Colombo.

Pund	
Inkomster	369
Utgifter	673
Balans	— 304

Övriga valutor	
Inkomster	380
Utgifter	478
Balans	— 98

Japans valutareserv (milj. dollar).

Årsslut 1953	
Dollar	789
Pund	119
Övriga valutor	69
Totalt	977

Genom en rad lånetransaktioner är den disponibla delen av valutareserven mindre än vad siffrorna ovan visar. De minskade pundtillgodohavandena har vållat oro. Man hoppas nu i Japan på en ökad importliberalisering hos sterlingblocket.

De senaste årens partiprisutveckling inom Japan har gått till exportens nackdel.

I gengäld har dock terms of trade utvecklats till landets fördel. Jämfört med förkrigstiden har Japans utrikeshandel strukturellt och regionalt förändrats såsom en följd av den politiska utvecklingen. Trots det stora beroendet av USA finns det starka japanska strävanden att bryta den ekonomiska isoleringen med de kommunistiska grannländerna och då främst Kina.

Geografisk fördelning av Japans utrikeshandel.

(Källa: Federal Reserve Bulletin, jan. 1952.)

	Import, proc.		
	1935 —37	1947	1950
Korea, Formosa, Manchuriet, Kina	32,7	1,5	9,6
Övriga Asien	17,5	4,3	22,3
USA	25,1	91,9	44,1
Europa	10,2	2,2	4,2
Amerika (utom USA)	3,1	—	6,9
Övriga världen	11,4	0,1	12,9
Totalt	100,0	100,0	100,0

	<i>Export, proc.</i>		
	1935 —37	1947	1950
Korea, Formosa, Manchuriet, Kina	42,5	16,8	9,2
Övriga Asien	20,8	40,2	36,9
USA	16,1	11,6	22,4
Europa	8,4	23,2	11,8
Amerika (utom USA) ..	3,5	0,2	5,7
Afrika	5,7	5,0	9,0
Övriga världen	3,0	3,0	5,0
Totalt	100,0	100,0*	100,0

Den minskade handeln med Kina har berört viktiga industriella råvaror och i Japan menar man, att Japans internationella konkurrenskraft lidit av att behöva "gå över ån efter vatten".

Kinas och USA:s andelar av Japans råvaruimport av några viktiga varor.

	1934/36 Proc.	1953 Proc.
<i>Koi</i>		
Kina	68,3	3,4
USA	—	74,3
<i>Järnmalm</i>		
Kina	35,9	1,1
USA	0,1	10,8
<i>Salt</i>		
Kina	40,4	14,3
USA	2,2	—
<i>Sojaböner</i>		
Kina	77,9	5,4
USA	—	91,3

Genom att många av de asiatiska länderna själva börjat utveckla textil- och andra lätta industrier har Japan haft av-sättningssvårigheter för sina traditionella exportprodukter. Detta har tvingat Japan att söka strukturellt förändra sin export. Det gäller inte längre att till de underut-

vecklade sydöasiatiska grannarna ensidigt sälja lätta industriprodukter i utbyte mot råvaror. Japan söker att efter ett mera differentierat mönster knyta starka ekonomiska band. Man är nämligen medveten om att dessa länder själva vill slå in på industrialiseringens väg, vilken utveckling man vill främja. Och då Japan i konkurrens med västerlandet ligger mindre väl till i fråga om priserna på tyngre produkter, kombineras ofta leveranserna med teknisk assistens och finansiellt stöd. Detta asiatiska samarbete har ett psykologiskt försprång gentemot liknande projekt från västerländskt håll, som gör att Japan anser sig ha mycket att hoppas av det.

En vanlig väg till industrialisering av underutvecklade länder har varit en uppbyggnad av i första hand lätta, mindre kapitalkrävande industrier. Genom att Japan lämnar sina grannar bistånd till att expandera kommunikationer, kraftverk och basindustrier, kommer de inte att förlora sitt beroende av Japans lättare produkter.

Mellan 30—40 proc. av Japans export under 1950-talet har gått till sydöstra Asiens länder. Det är med hänsyn till detta lätt att förstå Japans intresse av deras ekonomiska utveckling. Samarbetet har hittills störts av valutasvårigheter och skadeståndstvister, men dessa besvärligheter synes nu minska.

Japans ekonomiska problem är stora och svårlösta. Det är ett livsvillkor inte bara för Japan utan också för de demokratiska idéernas fortbestånd i stora delar av Asien, att de löses. Därför bör inte de västerländska industriländerna söka hindra Japan att på lika villkor konkurrera på världsmarknaderna. Vinner Japan dragkampen om textil, får västerlandet komma igen på ett annat område där dess fördelar är större.